

5. Зашкільняк Л. Історична пам'ять і соціальні функції історії у сучасному світі. *Україна – Європа – Світ*. Вип. 2: Міжнар. зб. наук. пр. Серія: історія, міжнародні відносини / гол. ред. Л. М. Алексієвець. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. С. 156–158.
6. Киридон А. Концепт „історична пам'ять”: варіативність дефініціювання. *Україна – Європа – Світ*. Вип. 3: [Міжнар. зб. наук. пр.]. Серія: історія, міжнародні відносини / гол. ред. Л. М. Алексієвець. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. С. 112–116.
7. Косач-Кривинюк О. Леся Українка: хронологія життя і творчості. Нью-Йорк, 1970. 926 с.
8. Косач Ю. Коні для Андибера. Нью-Йорк: За синім океаном, 1963. 30 с.
9. Лариса Петрівна Косач-Квітка (Леся Українка): Біографічні матеріали. Спогади. Іконографія / авт. проекту і вст. ст. Т. Скрипка. Нью-Йорк; Київ: Факт, 2004. 447 с.
10. Сарбей В. Протокол жандармського обшуку на квартирі Лесі Українки в Києві. *Леся Українка: Публікації. Статті. Дослідження*. Київ: Наук. думка, 1984. С. 262–291.
11. Українка Леся. Збір. творів: у 12 т. [редкол.: Є. С. Шаблювський (голова) та ін.]. Київ: Наук. думка, 1978. Т. 10: Листи (1876–1897) / [упоряд. та прим. В. В. Яременка; ред. тому М. Д. Бернштейн]. 541 с.
12. Там само. Т. 12: Листи (1903–1913). 696 с.
13. Шкільна історія очима істориків-науковців: матеріали робочої наради з моніторингу шкільних підручників історії України / упоряд. Н. Яковенко. Київ: Вид-во ім. Олени Теліги, 2008. 128 с.

УДК 821.161.2-2 (477.82)

Л. Л. Барановська,

аспірант Київського міжнародного університету, заступник директора з науково-методичної роботи КЗ «Ковельська міська гімназія імені Олени Пчілки»

Волинські мотиви в дитячих п'єсах Олени Пчілки

Проаналізовано змістовий пласт драматичних текстів Олени Пчілки, призначених для дітей, із вказівкою на жанрову специфіку. Акцент зроблено на твори, у яких простежуються волинські мотиви, пов'язані з темою біженців.

Ключові слова: драматичні твори, дитячий театр, діти-біженці, волинська міфологія.

Baranovska L. L. Volyn Motives in Children's Plays by Olena Pchilka.

This article gives the analysis of a range of Olena Pchilka's dramatic texts for children according to their specific genres. All these texts are focused on Volyn motives connected with refugees.

Key words: dramatic texts, children's theatre, refugees, Volyn Mythology.

Постановка проблеми. Про Олену Пчілку як драматурга ми знаємо зовсім мало. Щоправда, у пам'яті багатьох закарбувалася інформація про те, що маленькі Михайлик та Леся Косачі частенько під маминим керівництвом ставили п'єси у сірому будиночку в Колодяжному. Там навіть і досі залишилася мінісцена, яка пам'ятає різдвяні колядки та веснянки у виконанні косачівських дітей. Сьогодні виникла гостра потреба пізнати Олену Пчілку як педагога-драматурга, яка через театральне дійство навчає маленьких українців гуманізму та патріотизму.

Метою статті є ознайомлення з драматичним творчим здобутком Олени Пчілки, адресованим українським дітям, адже цього року виповнюється 170 літ з дня народження берегині косачівського роду.

Виклад основного матеріалу. На схилі років Олена Пчілка активно взялася до написання дитячих

п'єс, яких вона у друкованому вигляді за життя побачила лише три. Саме Гадяч, той родинний край побіля Зеленого Гаю, став колись драматичної творчості великої матері великих дітей. Вона бралася за інсценізації, музичні дитячі п'єси, оперети, оригінальні драматичні твори з використанням віршів, пісень, байок, ігор, обрядових танців, примовлянь.

Про це нам допомогла дізнатися книга «Український дитячий театр», упорядником якої є Лариса Мірошніченко. Вона видала тексти Олени Пчілки окремою книгою під егідою Інституту літератури ім. Т. Шевченка. У вступній статті науковець зауважує: «Доробок Олени Пчілки в царині дитячого театру за своєю системністю, органічністю, художнім втіленням концепції національного виховання – явище унікальне в українській дитячій літературі» [3, с. 6]. На жаль, деякі дитячі п'єси, як стверджує дослідник Петро Одарченко,

«були втрачені, не дійшли до друку або ж не закінчені авторкою» [2, с. 247].

У 2019-му виповнюється 100 років з дня друку ранніх драматичних творів для дітей Олени Пчілки (дві п'єски – «Весняний ранок Тарасовий» та «Казка Зеленого Гаю»). В останньому згаданому творі, який ще має назву «Сон-Мрія», створеному в Полтаві, розповідається про дітей-біженців із Волині – дівчинку 12 літ Варку та її братика Пилипка, які перебували на Павленковому хуторі й мріяли повернутися в Колодяжне. Варка пояснює, що «нас вивезено з Волинського краю, як війна почалася... Скільки ми лиха прийняли... і голодом, і холодом пропадали. Скільки плачу та крику було, як нас вигонили з села... Бачили ми, од'їхавши, як наше село запалили: казали, на те, щоб німцeve не досталось... Та й погнали нас були аж у Московщину; поневірялись ми там більше двох років, а потім сюди переїхали» [3, с. 94]. У цій розповіді дівчинки-підлітки ми спостерігаємо, як діти тужать за рідною землею. Навіть Пилипко зауважує: «Мені так вже докучило ждати, коли-то можна буде на свою сторону вернутись» [3, с. 94]. Варка розповідає Катрі, полтавській школярці, про свій рідний край: «Наша сторона лісова, то й грибів більше, ніж тут... А в нас усі кажуть, що таки єсть і відьми, і русалки. Люди бачили їх. І тих людей, що вони перевертали, у нас теж знають» [3, с. 96].

Саме в цьому дійстві «на одну відслону» Олена Пчілка відтворює перекази волинської міфології, як Лісовик людей перевертав у пташок. Згадані пернаті – *зозулька, соловейко, ворона, перепели, горобчики, одудець, хохітва* – є типовими мешканцями нашого краю, вони допомагають дітям пізнати особливості світосприйняття поліщуків. Пилипко розповідає, що хлопця Микиту Лісовик покарав за те, що той гнізда пташині дер: «За те, що ти моїх пташок нищиш, будеш ти сам стрибати пташкою цілий рік» [3, с. 97] та й перевернув Микиту в шпака.

В уста птахів письменниця вкладає народну філософію відчуженості за доброту та послугу. Так, Зозулька звертається до Русалки: «Красна панночко, спасибі тобі, що випрохала мене» [3, с. 98]. Лісовик перетворив її в дівчинку, яка хоче сплести віночка. Соловейко теж випрохав у Русалки можливість погуляти хлопцем: «Чолом тобі, красна панночко, вітаємо тебе з гожею весною, з зеленим маєм...» [3, с. 101]. Олена Пчілка зауважує, що соловейко знається на гарній мові, а ще вказує на його особливість: «виріж собі сопілочку та красно заграй-заспівай людям зблизька наших гайових пісень». Перетворюючи горобчиків на хлопчиків, Русалка попереджає: «...шануйтеся, квіток не толочте, гілок не ламайте, не пустуйте дуже...» [3, с. 101]. Одудець теж вдячний доньці Лісовика за її турботу й обіцяє: «Піду та похвастаю чубком поміж хлопцями» [3, с. 103].

До хохітки Русалка ставить прихильно, адже вона завжди щось смішне розповідає. В уста цього птаха авторка вклала байку про ворону та лисицю, щоб висміяти величання та пихатість ворони перед усім птаством. Згадує письменниця й жайворонка, словами

лісової Русалки промовляє: «Я люблю жайворонковий спів! Ті пісні немов срібні дзвіночки дзвенять та линуть під саме небо!» [3, с. 106].

Отже, колодяженські діти є носіями міфологічної мудрості прадавніх поліщуків, які через образи птахів бачили світобудову та вчилися плекати людські взаємини. Саме про такий тип спілкування людини і природи на Волині розповідає дітям Олена Пчілка у «Казці Зеленого Гаю».

Не можна не звернути увагу на ще одну п'єсу Олени Пчілки – «Без'язикий», надрукованій уперше у вищезазначеній книзі. Тут вона знову згадує Волинь, дітей біженців, які поневіряються по світах та над усе мріють про повернення на батьківщину. Про це з боєм у душі говорить Дмитро, тринадцятирічний хлопчик: «Нас перше були погнали аж у Росію, ми там були скільки років. А тато клопоталися, щоб нам на свою сторону вернутись, та все не можна було, не пускали. Ми там, у Росії, й жили...» [3, с. 264]. Хлопцеві довелося терпіти кпини однокласників, котрі не розуміли ще глибини цієї трагедії, яку довелося пережити біженцям, які втратили рідну землю й знайшли тимчасовий прихисток на Загребеллі, неподалік Гадяча. Письменниця порушує проблему біженців не випадково, адже Перша світова війна відкинула багато волинських сімей аж на Полтавщину. Олені Пчілці майстерно вдається проводити паралель між західноукраїнською психологією світосприйняття та центральноукраїнською. А найголовніше – змальовує поведінковий тип дітей та дорослих у контексті такого суспільного явища як переселення, викликане війною.

П'єса «Без'язикий» сьогодні звучить надзвичайно актуально, адже на Волині проживають біженці з Донбасу і вибудовуються нові людські стосунки в паралельних площинах Західної і Східної України. Олена Пчілка не відала тоді, що історія з біженцями повториться, але залишила дітям взірцевий тип міжособистісної комунікації: «А вам усім, діти, я от що скажу: не слід так поводитися з новачками, та ще чужими: цей хлопець – на далекій стороні, йому таке велике нещастя сталося ... отже ви повинні були поводитися з ним ще краще, ніж з яким іншим; а ви його кривдили, збиткувалися з його: я сама чула, як ви дражнили його „без'язиким” та глузували, сміялися» [3, с. 277]. Окрім цього, мудра письменниця звертається ще й до Дмитра Бондарчука, отого „без'язикового”, повчаючи його: «...Не пам'ятай злого, не ремствуй далі. Тепер ти врівні з іншими, – будь же щирим і добрим товаришем» [3, с. 284]. Бачимо, як тонко Олена Пчілка підводить дітей до розв'язання конфлікту і створює комфортні умови для реалізації особистості, яка опинилася в екстремальній ситуації переселення.

Узагалі Олена Пчілка вважала, що «дитячий театр – немовлятко» [1, с. 230], тому його слід рости з великою любов'ю, трепетом та відповідальністю, бо через дійство на сцені можна запропонувати маленькій людині вихід зі скрутною ситуації, навчити її самореалізації, не втрачаючи зв'язку з родовим етнічним корінням.

Висновки. Отже, театральна творчість письменниці для сучасних дітей надзвичайно потрібна. Тому учні КЗ «Ковельська міська гімназія імені Олени Пчілки» мають виконати побажання Лариси Мірошніченко, яка власноруч залишила запис:

«Нехай на сцені вашого театру оживуть усі п'єси славетної письменниці». З цієї метою в нашому освітньому закладі розпочала діяльність аматорська театральна студія, яка готова популяризувати творче надбання берегині косачівського роду.

Література

1. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 28, од. зб. 230.
2. Одарченко П. Олена Пчілка як дитяча письменниця. *Ми і наші діти: Дитяча література. Мистецтво. Виховання*. 36. 1. Нью-Йорк; Торонто: Об'єднання працівників дитячої л-ри ім. Л. Глібова, 1965.
3. Олена Пчілка. Український дитячий театр / упоряд., підготовка текстів, передм., текстологічні коментарі Л. П. Мірошніченко. 3-тє вид. Київ: Веселка, 2017.

УДК 391:746.3 (091) (477.82)

М. О. Місяць,
студентка СНУ імені Лесі Українки

Значення етнографічних праць Олени Пчілки та Ольги Косач-Кривинюк для розвитку української орнаментики

Розкрито особливості народного мистецтва вишивки та внесок Олени Пчілки і родини Косачів у його розвиток. Увага акцентується на етнографічних працях дослідниці та її дочки Ольги Косач-Кривинюк, можливостях їх використання у сучасному мистецтві.

Ключові слова: особливості народного мистецтва вишивки, техніки вишивання, схеми та зразки вишитих робіт, внесок у національну етнографію.

Misiats M. O. The Significance of Olena Pchilka's and Olha Kosach-Kryvyniuk's Ethnographic Works for the Development of Ukrainian Ornamentation.

The features of folk art of embroidery and the contribution of Olena Pchilka and the Kosach family to its development are revealed. It is focused on the ethnographic works of the researcher and her daughter, Olha Kosach-Kryvyniuk, and the possibilities of their use in modern embroidery art.

Key words: features of folk art of embroidery, embroidery techniques, embroidered patterns, contribution to national ethnography.

Постановка проблеми. Сучасне мистецтво вишивки потребує суттєвого покращення шляхом відновлення у використанні старовинних схем і технік. З цієї метою необхідно спрямувати увагу на дослідження етнографічних праць Олени Пчілки та Ольги Косач-Кривинюк у сфері народного мистецтва вишивки.

Метою статті є окреслення можливих шляхів для розвитку сучасного українського вишивання, представлення роботи з відродження старовинних технік, зібраних Оленою Пчілкою та Ольгою Косач-Кривинюк.

Виклад основного матеріалу. Олена Пчілка – особистість непересічна, і внесок її у розвиток різних

сфер української культури неможливо переоцінити. Упродовж десятиліть постать дослідниці намагалися стерти з історії і пам'яті українців, звинувативши в націоналізмі та повісивши ярлик буржуазно-ліберальної письменниці. Сьогодні маємо можливість і нагальну потребу говорити про Олену Пчілку не тільки в контексті літератури або ж ролі у становленні Лесі Українки, а й про її значні здобутки в публіцистиці, видавничій справі, етнографії, фольклористиці, меценатстві, суспільно-культурній діяльності. Власне, Олена Пчілка ставила собі за мету зберегти й збагатити українські культурні надбання, адже розуміла, що руйнування традицій неминуче призведе до втрати національного усвідомлення кожного окремого